

Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri

Traces of Fabianism in Yön Magazine

Tülay GENCER¹

Abstract

The freedom atmosphere provided by the 1961 Constitution enhanced the life of thought in Turkey, and especially the leftist movement gained great vitality. In 1960s Turkey, when the leftists were divided into many factions, it was *Yön* Magazine that drew the boundaries of the discourses of leftist way of thinking. In other words, *Yön* declared a discourse that set the agenda, and was at the center of leftist way of thinking. So much so that the magazine believed that it could found a reformist socialism in Turkey, as it was in England; and for this purpose, inspired by the Fabianists, started a process similar to theirs. This process included the Turkish Workers' Party (TWP), the Socialist Cultural Association (SCA) and *Yön* Publications. Each of these aimed to make socialism more understandable and visible by moving forward the mission of *Yön*, which tried to make socialism become ordinary in Turkey in 1960s. *Yön* believed that it could start a process that would lead the leftist movement to power in this way, just like the Fabians did in the past. However, this belief did not last during 1961-67, when *Yön* was published, and even if the magazine continued its socialist understanding, it was separated from the democratic line of struggle.

Keywords: *Development, Fabianism, Socialism, Yön Magazine.*

Öz

1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamı Türkiye’de düşünce hayatını zenginleştirmiş, özellikle sol hareket büyük bir canlılık kazanmıştır. Solun pek çok fraksiyona bölündüğü 1960’lar Türkiye’sinde sol düşüncenin söyleminin sınırlarını çizen *Yön* dergisi olmuştur. Bir başka deyişle *Yön* gündemi belirleyen bir söylem ortaya koymuş ve sol düşüncenin merkezinde yer almıştır. Öyle ki dergi, Türkiye’de İngiltere’deki gibi ıslahatçı bir sosyalizmi kurabileceğine inanmış ve bu doğrultuda Fabiancılardan esinlenerek onlarınkine benzer bir süreç başlatmıştır. Bu süreç Türkiye Çalışanlar Partisi’ni (TÇP), Sosyalist Kültür Derneği’ni (SKD) ve *Yön* Yayınları’nı kapsamaktadır. Her biri, 1960’lar Türkiye’sinde sosyalizmi sıradanlaştırmaya çalışan *Yön*’ün misyonunu ileriye taşıyarak sosyalizmi daha anlaşılır ve görünür kılmayı amaçlamıştır. *Yön*, bu şekilde tıpkı Fabiancılarının yaptığı gibi solu iktidara taşıyacak bir süreci başlatabileceğine inanmıştır. Fakat bu inanç *Yön*’ün yayında olduğu 1961-67 boyunca sürmemiş ve dergi sosyalizm anlayışını sürdürse bile demokratik mücadele çizgisinden ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fabiancılık, Kalkınma, Sosyalizm, Yön dergisi.*

¹ Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tgencer@beu.edu.tr.

ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0002-8194-4307

Giriş

Doğan Avcıoğlu'nun 1961-1967 yılları arasında çıkardığı *Yön*, Türk düşünce hayatında önemli etkileri olan bir dergidir. Dergi sosyalizmi Kemalizm üzerinde anti-empyrist çizgide devletçi-kalkınmacı bir ideoloji olarak yorumlamak istemiştir. 1960 Anayasası'nın sosyal adalet ve sosyal devlete vurgu yapan içeriğinin açtığı yolda sosyalizmi Türk aydını ve toplumun gündemine sokmak ve onu sosyalleştirmeye çalışmıştır. *Yön*'ün sosyalizm yorumu Mısır, Hindistan, Cezayir gibi üçüncü dünya ülkelerinin sosyalizm deneyimlerinden, kalkınma yazını, bağımlılık okulu birikimi ile Batı Avrupa sosyal demokrasisinden kaynaklanmaktadır. *Yön* dergisi kendi ideolojisini geliştirirken farklı düşünsel kaynakların biraya getirerek bir senteze ulaşabilmiştir. Bu yazının amacı *Yön*'ün Batı Avrupa sosyal demokrasi ile ilişkisini Fabianlar üzerinden ortaya koyabilmektir.

Fabian Society

Batı Avrupa ülkelerinin toplumsal yapısını kökünden değiştiren Sanayi Devrimi yalnız zenginleşerek hakim sınıflara katılan bir kitleyi değil, aynı zamanda proleter kitleyi de ortaya çıkarmıştır. Fakat işçi birlikleri (trade-union) grev yapmamak şartıyla ancak 1825'ten sonra kurulabilmiştir. İngiltere'de ilk kurulan ve gelişebilen partiler Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti olmuştur².

İşçi birliklerin siyasi bir amaç için harekete geçmesi; işçi liderleri, bazı radikal milletvekilleri ve birkaç aydınının 1838'de "People's Charter" denilen beyannameyi hazırlamasıyla gerçekleşmiştir. "Chartism" adı verilen bu hareketin temel istekleri şöyledir: genel oy hakkı, parlamentonun yılda bir defa toplanması, gizli oyla seçim, parlamento üyelerine maaş bağlanması, parlamento üyeleri için mülkiyet zorunluluklarının kaldırılması ve seçim bölgeleri arasında eşitlik. Fakat Chartism'in 1848'e dek tüm istekleri parlamentoda reddedilmiş, bu da tek çıkar yolun mevcut siyasi düzenin izin verdiği vasıtalarla parlamentoya girmek olduğunu göstermiştir. Nitekim Chartism'in taleplerinin gerçekleşmesi bu hareketi takip eden çeşitli mücadelelerin ürünü olarak tedricen vuku bulmuştur. Öyle ki işçiler 1867'de seçim hakkı elde etmelerine rağmen liberalleri desteklemişler ve Liberal Parti kanalıyla 1880'e dek parlamentoya 11 vekil göndermişlerdir. Chartist Hareket nitelikli ve yüksek ücretli usta işçilerin tekelinde bulunan sendikalarla yeterli ölçüde dayanışma kuramamış ve bütünlüğü olan bir teori de geliştiremediğinde başarısız olmuştur³.

1850-60'lardan sonra ortaya çıkan yeni koşullar toplumsal bilinçlenmenin geniş boyutlu bir patlamaya varmasını engellemiştir. Artık 1840'lardaki açlık yoktur ve nitelikli işçiler kendi sendikalarını kurmakla uğraşırken nitelsiz işçilerin sorunlarına eğilmemişlerdir. Her şeyin elde edilebileceğine dair düşünce Marksizmin çekiciliğini azaltmıştır. Marksizmin tekrar gündeme gelmesi 1881'de Demokratik Sosyal Federasyonun (Social Democratic Federation –SDF) kurulması ile gerçekleşmişse de⁴ SDF'nin dogmatizmden ve şiddetten beslenen tavrı İngiltere'nin sosyal yapısı ve işçilerin genel eğilimi ile uyumlu değildir. Keza yukarıda bahsedildiği gibi işçilerin durumu giderek iyileşmektedir. Bu durum bir grup düşünürü reformist bir görüş oluşturmak amacıyla harekete geçirmiş ve sonunda Fabiangil görüş ortaya çıkmıştır⁵.

Fabianlık, Fabian Cemiyeti/Derneği (Fabian Society) tarafından ortaya atılmış bir doktrindir. Dernek 1883'te Prof. Thomas Davidson'un etkisiyle kurulmuş bir orta sınıf aydınları örgütüdür⁶. Fabian Topluluğu⁷, Viktorya

² Soysal 1957, 75; Işıklı 2015, 128-130.

³ Soysal 1957, 75-76; Işıklı 2015, 141-144.

⁴ Işıklı 2015, 148-151.

⁵ Hamitoğulları 1982, 570.

⁶ Işıklı 2015, 154.

⁷ Topluluk, adını Romalı kumandan Fabius Cunctator'dan (m.ö. 275-230) almıştır. Fabius, istilacı Kartacalılarla Roma

Dönemi'nin en önemli solcu düşünürlerini saflarına çekmiştir. Çoğu orta sınıftan, yüksek kültürlü ve üniversitede gazetecilik ve politik iktisat öğretimi vb. mesleklere sahip bir grup entelektüel Fabian Derneği'ne üye olmuştur. Fabian Derneği, 1880'ler İngiltere'sindeki sosyalist eylemlerin çoğunun merkezinde yer almıştır. Hatta bazı grevler bağlamında George Bernard Shaw, Graham Walls, Sidney Webb, Sydney Olivier ve Annie Besant'ın makalelerini içeren Fabian Essays'ın yayınlanması bir dönüm noktası olmuştur. Görüş bildirenlerin hepsi, bir değişim yöntemi olarak şiddet içeren ayaklanmalar yerine, yerel hükümetin gücünü ve sendikacılığı kullanmayı tercih etmiştir⁸. Sosyal sorunların her birine üretilen açık, tutarlı çarelerin kamuoyuna benimsetilmesinde sendikalara büyük görev düşüğünden, Fabianlar broşürlerine ek olarak konferanslarla da işçilere ve sendikalara nüfuz etmeye çalışmışlardır⁹.

Derneğin "Fabian Essays"¹⁰ yayınları yalnız Londra'da değil, sanayi bölgesi Lancashire'de de hızla yayılmıştır. Bu yayınlarda sosyalizm, İngiltere'de ilk kez tamamen yasal bir akım olarak savunulmuştur. Fabianlar yazdıklarıyla sosyal ve ekonomik sorunları incelemiş, Victoria Dönemi değerlerini, yeni ortaya çıkan burjuva değerlerini, emperyalizmi ya da kadın hakları vb. konuları sorgulayarak öneriler sunmaya çalışmışlardır¹¹.

Sonuç olarak "laissez-faire"nin sönmüldüğü 19. yüzyılın son çeyreği içinde, kolektivizm önem kazanmış ve yüzyılın sonunda Fabian sosyalistlerin elde ettikleri entelektüel ve politik başarılarla sosyal devletin doğum sancıları duyulur hale gelmiştir¹². Birçok sosyalist teşkilatın aksine Fabian Derneği hiçbir zaman siyasi parti fonksiyonu görmek gayesini taşımamıştır. Kuruluşundan itibaren sosyal reform isteyen ve müşterek bir amaçla birleşmiş entelektüellerin meydana getirdiği bir propaganda grubu teşkil etmek amacı gütmüştür. Bu grup istediği değişiklikleri ikna yoluyla kendi saflarına çekmeğe muvaffak olacağı şahıs veya teşkilatlar kanalıyla gerçekleştirmek istemiştir¹³.

Nitekim o kanallar da ortaya çıkmıştır. İşçi partisine duyulan ihtiyacın ortadan kalkmaması, bir işçinin gayretiyle "Scottish Labour Party"nin kurulmasına yol açmış, bunu 1890'da "Labour Union"nun (İşçi Birliği) kurulması izlemiştir. Hatta işçi birliğinin çalışmaları sonucu 1892'de iki işçi, milletvekili seçilebilmiştir: Keir Hardie, West Ham. Hardie, mahalli grupları bir tek milli teşkilat halinde birleştirerek 1893'te "Independent Labour Party"yi (Bağımsız İşçi Partisi) kurmuştur. Böylece sınıf esasına dayanan, sosyalizme bağlı olduğunu ilan eden bir topluluk ortaya çıkmıştır. Fakat 1895 seçimlerinde parlamentoya hiç vekil gönderilememiş ve bunun üzerine sendika yöneticileri parlamentoya daha fazla vekil sokmanın yollarını araştırmak üzere bir komite kurmuştur. Bu komitenin teşebbüsüyle sosyalizm ve işçi hakları için mücadele eden sendikalar günümüz İşçi Partisi'nin çekirdeği sayılan Labour Representation Committee'yi (İşçi Temsil Komitesi) kurmuşlardır. Toplantıya 70 sendikanın temsilcisi, Independent Labour Party'nin temsilcileri ve Fabian Society ile Social Democratic Federation üyeleri katılmıştır¹⁴.

Fabianların böyle bir komite kurmalarına daha önce Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti üyeleri arasında sosyalist düşünceler yaymayı deneyip bunda başarılı olamamaları neden olmuştur. Bu komite daha sonra İşçi Partisi'ne

ordusunu karşı karşıya getirmek yerine, doğru zamanda küçük saldırılara dayanan bir stratejiyle Roma'yi kurtarmıştır. (Ege, 2000, 217).

⁸ <https://fabians.org.uk/about-us/our-history/>

⁹ Hamitoğulları 1982, 573; Ege 2000, 218.

¹⁰ 1884-1915 dönemindeki Fabian yayınlarının tam liste için bkz. (Pease 1916, Appendix IV)

¹¹ Hamitoğulları 1982, 573-574; Ege 2000, 218.

¹² Güngör- Özügurlu 2001 434.

¹³ Mckenzie 1970, 91.

¹⁴ Soysal 1957, 76-77.

dönüşmüş ve Fabianlar bu tarihten itibaren İşçi Partisi'ni istedikleri reformları gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaya başlamıştır¹⁵. Fabian Derneği'nin 1900'de İşçi Partisi'nin kuruluşunda oynadığı rol, onların şiddet içermeyen siyasi değişime olan bağlılıklarını da vurgulamaktadır¹⁶.

Nitekim partiyle kurdukları ilişki, sosyalist düzenin işçi sınıfı ile kurulacağına inanmalarından dolayı değildir. Aksine Fabianlar kapitalist ve sosyalist toplum arasında açık bir ayrımın olmadığını ve birinin diğerine yasama organı kanalıyla dönüştürülebileceğine inanmaktadırlar. Fabianların devlete dair görüşleri Marksistlerden farklıdır. Onlar devleti idari mekanizmanın merkezi olarak görmüş ve devletin bir sınıf hâkimiyeti ve baskı aracı olduğunu kabul etmemişlerdir. Dolayısıyla Marksistlerin iddia ettikleri gibi yeni sosyal şartları garanti altına alabilmek için devleti yeni baştan inşa etmeye gerek yoktur¹⁷.

Fabianların ayırıcı özelliği sosyalizmi eşitlik ile özdeşleştirmeleridir. Sosyal adaleti sağlamak adına üretimi çoğaltmayı, adil bir gelir dağılımı sağlamayı amaç edinmişlerdir. Bu noktada devlet ekonomik hayata karışacak ve denetleyici olacaktır. Bu şekilde Marksist düşüncenin bel kemiğini oluşturan üretim araçları mülkiyetinin kamulaştırılması yerine "sosyal eşitlik" sağlayacak bir gelir dağılımı politikasını önermişlerdir. Fakat Marksizm'e karşı ilk sosyalist eleştiri sayılan Fabianların devrimci tutuma karşı aldıkları tavır, sosyal-ekonomik sorunları hafife aldıkları anlamına gelmemelidir. Fabianlar toplumun ihtilallerle yapılan sıçramalarla değil, fonksiyonel ve bünyevi değişikliklerin düzenli ilerlemeleri ile geliştirilebileceğine inanmaktadır. Dolayısıyla kamu mülkiyet ve kontrolünün sahasını genişleten her reformu, tabii olarak, sosyalizmin bir merhalesi olarak görmekte, böylece sosyalizme tedricen ve farkına varmadan ulaşılacağını düşünmektedirler. Sosyalizmin ulaşmak istediği somut amaçlar bakımından diğer sosyalist hareketlerden farkı olmasa da devrimci taktiğe karşı çıkmışlardır¹⁸. Fabianlar İngiltere'de sosyalizmin bir devrimle değil ancak toplumun kendi evrimiyle gerçekleşebileceğine inanmıştır. Dolayısıyla Fabianların sosyalizmi, uluslararası işçi hareketinin genel gelişme çizgilerinden bağımsız olarak onlara karşı şekillenmiştir¹⁹.

İşçi Partisi 1906'da 29, 1910 yılındaki iki seçimde ise 40 ve 42 vekil seçtirebilmiştir. 1914-1918 harbini idare için kurulan koalisyon hükümetine işçi bir vekil de girmiştir. İşçi Partisi bu tarihlerde genellikle Liberal Parti ile birlikte hareket etmiştir. Rusya'daki ihtilalin etkisiyle 1920'de kurulan Komünist Parti ayrılıklara sebep olsa da Ramsey Mac Donald'ın liderliğiyle İşçi Partisi tekrar toparlanmıştır. 1922 seçimlerinden sonra parlamentoda ikinciliği alan parti, liberallerin desteği ile kabineyi düşürmüş hatta yeni kabine kurma görevi de Mac Donald'a verilmiştir. İktidarda kalmanın koşulunun liberallerle işbirliği yapmak olması partiyi kısıtladığından sosyalistleştirme hareketine girişilememiştir. İşçi Partisi aynı duruma 1924'te iktidarı kaybedip 1929'da tekrar kabineyi kurma sırasında da düşmüştür. Bu durum partinin 1934 seçimlerinde 46 vekil çıkarmasına neden olmuştur. Her ne kadar bu sayı 1935 seçimlerinde 154'e çıksa da parti, 2. Dünya Savaşı'ndan önce Avam Kamarası'nda ikinci sıraya düşmüştür. Fakat 1954'te tekrar iktidara gelmeyi başarmıştır²⁰.

İşçi Partisi, işçi sınıfına söz hakkı tanımak adına yola çıkmış olsa da ideolojisi ve üyeleri onu bir sınıf partisi yapmaktan uzaklaştırmış, dolayısıyla parti ismine rağmen bir sınıf partisi olmamıştır. Nitekim İşçi Partisi, Marksist bir parti de değildir. Partinin sendikalara dayanması onu Marksist ideolojiye yaklaştıracığı yerde ondan uzaklaştırmıştır. Parti, reform peşinde koşmuş ve meselelerin bir ideoloji çerçevesinde görülmesine engel

¹⁵ STMA 1988, 413; Mckenzie 1970, 93.

¹⁶ <https://fabians.org.uk/about-us/our-history/>

¹⁷ Mckenzie 1970, 93-94; Akşin 1976, 460; İpekçi 1962, 8.

¹⁸ Mckenzie 1970, 92.

¹⁹ STMA 1988, 413.

²⁰ Soysal 1957, 77-80.

olmuştur. Mümtaz Soysal'a göre partinin en büyük ideoloji buhranı 1950'den sonra başlamıştır. Parti 1945-50 arası reformların hemen hepsini gerçekleştirmiştir: başlıca sanayi kollarının millileştirilmesi, bedava sağlık hizmeti sağlanması, daha fazla insanın eğitim imkânından faydalanması vb. Soysal, bu durumun partiye 1950'de vaat edilecek çok az şey bırakması nedeniyle 1951'de iktidarın muhafazakârlara geçtiğini düşünmektedir²¹. İktidar değişikliğinin bir başka nedeni de çöküntüde olan bir ekonominin planlı bir kalkınma ile kurtarılmaya çalışılmasının sebep olduğu disiplin ve sıkıntıdır²². Nitekim partinin bir kez daha iktidara gelmesi ancak 13 yıl sonra 1964'te mümkün olmuştur.

Fakat Fabiancılar, İşçi Partisi'nin modernizasyonunda ve sol hareketin gelişiminde her zaman katkı sunmuş, böylece bu politik gelenek günümüze kadar etkisini göstermiştir. Fabiancıların günümüze kadar devam eden diğer iki katkısı ise hiç şüphesiz Webbs'in katkısıyla ortaya çıkan New Statesman dergisi ve London School of Economics'tir (LSE). Beatrice ve Sidney Webb'in beyni olan 1913'te kurulan dergi İngiliz siyasetinde solda önde gelen bir ses olmaya devam ederken Fabiancı akademisyenlerle gelişen LSE ise bugün dünyanın en seçkin üniversitelerinden biri olarak tanımlanmaktadır²³.

Yön Dergisi

Yön, 1961-1967 arasında (arada kesintiler olmakla birlikte) 222 sayı çıkmış ve Türk düşünce hayatına önemli katkılar sunmuştur. Muhtemelen en önemli katkısı tıpkı Fabiancılarda olduğu gibi *Yön*'ün sosyalizmi, artık rahatça söylenebilen ve benimsenen bir kavram haline getirmesidir. *Yön*'ün Türkiye'de sosyalist düşünceyi savunan birçok kişinin ortaya çıkmasına katkı sağladığı da açıktır. *Yön*'ün savunduğu sosyalizm Türkiye gerçeklerine uygun devletçi bir politikayla sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı karşılamaktadır. Bir bakıma Atatürk'ün devletçilik anlayışının devamı gibidir.

Dergi, ilk sayısında bir bildiri ile çıkarak “Yeni Devletçilik” adı ile Türkiye için bir kalkınma modeli sunmuştur. Bu model zamanla “Türk sosyalizmi”, “İslam sosyalizmi”, “azgelişmiş memleketler sosyalizmi” gibi yeni akımlar da doğurmuştur. Fakat *Yön* için esas olan ekonomik prensip sosyal fayda ve sosyal adalettir. Üretim sosyal fayda gözetilerek yapılmalı ve yaratılan değer adil dağıtılmalıdır. Bu yönüyle Yöncüler Fabiancılara yakındır ve İngiliz İşçi Partisi'nin burjuva sosyalizmden ilham almışlardır²⁴. Bu noktada Avcıoğlu'nun ekonomi eğitimi aldığı Fransa'da Keynesyen ekonominin etkilerini gördüğünün ve mezun olduktan sonra da LSE'de ekonomi dersleri aldığıının altının çizilmesi gerekir. Nitekim LSE, Keynesyen ekonominin öğrenebileceği önemli bir okuldur. İngiltere, devletin kamusal bir sorumluluğu olduğunu söyleyen ve kapitalist sistemi eleştiren Keynes'in fikirlerinin öğrenilebileceği de bir yerdir. Bu dönemde Batı ekonomilerinde; Keynesyen politikalar ile sosyal adaleti önemseyen bir refah toplumu yaratılmış, ülke içindeki sınıfsal mücadele ve çelişkiler hafifletilmiş, sermayenin uluslararası dolaşımı artırılmıştır. Yine bu dönemde sömürgeler büyük oranda bağımsızlıklarını kazanmış, “ulusal kalkınmacı” iktisadi politikalara yönelmişlerdir²⁵. Keynesyen refah devletinden, Fabiancı sosyal demokrasi anlayışı ve kapitalist olmayan kalkınma yolu denemeleri Avcıoğlu'nu etkilediği gibi *Yön*'ü de etkilemiş ve ortaya eklektik bir kalkınma programı görüşü çıkmıştır²⁶.

Yön'ün yayın hayatına başladığı 1960'larda sosyalistler, Türkiye'yi sosyalizmin kurtaracağı noktasında birleşse

²¹ Soysal 1957, 89-91.

²² *Yön* 1962a, 17.

²³ <https://fabians.org.uk/about-us/our-history/>

²⁴ Sertel 1969, 243-247; Landau 1978, 87.

²⁵ Türkay 2005, 34.

²⁶ Sertel 1969, 8.

de ortak bir tanımda/sistemde birleşmemiştir. Bu noktada Yön'ün sosyalizmi ne şekilde tarif ettiği önemlidir. Yön'e göre Türkiye koşullarında sosyalizm; sosyal adalet içinde sermaye biriktirebilmenin, kitleler sefaletle sürüklenmeden büyük yatırımlar yapabilmeyenin, Atatürk'ün amaç edindiği uygarlık seviyesine çıkmanın, gerçek bir demokrasi ve gerçek bir özgürlük düzeni içinde insanca yaşamının tek bilimsel yoludur²⁷.

Yön 7. sayısını “*Dünya Sosyalizme Gidiyor*” manşetiyle çıkarmış ve her makale sosyalizmi anlatmıştır. Niçin sosyalizm, hangi sosyalizm, sosyalizm çeşitleri, Osmanlıda sosyalizm, Türkiye ve sosyalizm, Atatürkçülük ve sosyalizm vb. pek çok konunun yanı sıra Fabianlık ve İngiltere’deki sosyalizm de ele alınmıştır. Öyle ki sosyalizmin ne olup olmadığı noktasında en iyi anlatımın İngiliz yazar ve İşçi Partisi üyesi John Strachey tarafından yapıldığı söylenmiş ve bu konuda onun “*Sosyalizm nedir?*” kitabından bir bölüm sunulmuştur²⁸. Bu ilgi Yön’ün ilerleyen sayılarında da devam etmiştir. Örneğin başka bir sayıda Fabian’ın kurucularından Bernard Shaw’un 1928’de yayınladığı ve henüz Türkçeye çevrilmeyen kitabından bir bölüm “*Tek El Şaklamaz*” şeklinde çevrilerek okuyucuya sunulmuştur. Kitap sosyalizm konusunda zevkle okunabilecek bir kitap olarak nitelendirilmiştir²⁹.

7. sayıda Fabianlığı anlattığı makalesinde Abdi İpekçi “*İleri ülkelerde sınıflar arasındaki eşitsizlikleri yumuşatan, sosyal adaleti sağlayan iktidarı çalışanlar lehinde devamlı tedbirlere zorlayıp siyasi ve iktisadi huzursuzlukları önleyen demokratik sosyalizm, komünist ihtilalleri bertaraf eden yepyeni ve gerçek bir kuvvet olarak gelişmektedir*” demiş ve bu kuvvetin tohumları olarak da Fabianları göstermiştir³⁰. Aynı sayıda Avcıoğlu da “*Niçin Sosyalizm*” başlıklı makalesinde sosyalizmi “*hürriyet ve sosyal adalet içinde hızlı kalkınmayı sağlayacak tek metod*” olarak tanımlarken³¹, Mümtaz Soysal da sosyal adalet içinde hızlı kalkınmanın anayasanın 41. maddesinde yer aldığını hatırlatmaktadır³². Şevket Süreyya Aydemir de bu sayıda ihtilalci ve ihtilalci olmayan sosyalizm şeklinde bir ayırım yaparak ihtilalci olmayan sosyalizmin daha çok Batı Avrupa’da görüldüğünü ve bunun bir çeşit ıslahatçı sosyalizm olduğunu söylemiştir. ıslahatçı sosyalizm; bir sınıf çatışması yaratıp bir ihtilale ulaşmayı değil, devletin iktisadi ve sosyal hayata müdahale etmesini sağlayarak sınıf farklılaşmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Aydemir’e göre bu, Atatürk devletçiliğinin tekabül ettiği bir sistemdir³³.

Nitekim bu dönemde *Yön* dergisi de “köklü reformlar”ı savunan bir politika benimsemiş ve bu reformların sosyalist bir iktidar tarafından kapitalist düzeni sona erdirecek şekilde uygulanmasını istemiştir. *Yön*’ün amacı iktidarı “ihtilalci” yoldan değil, “demokratik” yoldan ele geçirmek³⁴ olduğundan Yön, sosyalizme evrilecek bu süreçte asker, bürokrat ve aydınların oluşturduğu “zinde güçler”e yol gösterici olma misyonunu üstlenmiştir³⁵. *Yön*’ün üstlendiği bu misyon Türkiye Çalışanlar Partisi, Sosyalist Kültür Derneği ve Yön Yayınları sürecini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada Yön açık olarak Fabianlığı örnek almıştır.

Türkiye Çalışanlar Partisi

İşçi liderlerinin seçim sonrası meclise yeterince milletvekili sokamamasının yaşattığı hayal kırıklığı ve diğer gelişmeler TÇP girişiminde belirleyici olmuştur³⁶. Nitekim Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, işçilerin

²⁷ Yön 1962b, 8-9.

²⁸ Yön 1962a, 16.

²⁹ Yön 1962c, 17.

³⁰ İpekçi 1962, 8.

³¹ Avcıoğlu 1962a, 3.

³² Soysal 1962a, 13.

³³ Aydemir 1962, 7.

³⁴ Atılğan 2008a, 161-163.

³⁵ Avcıoğlu 1963a, 3.

³⁶ Atılğan 2008b, 603.

durumdan duyduğu memnuniyetsizliği şu sözler ile dile getirmiştir: “Memleketimizde 15 Ekim 1961’de yapılan milletvekili ve senatör seçimlerinin neticeleri hepimizce malum olmakla beraber, bir noktaya tekrar dikkatinizi çekmek isterim. 620’ye yakın üyesi bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde işçi olarak sadece 2 değerli arkadaşımız bulunmaktadır”³⁷. Oysa 27 Mayıs sonrası işçiler hiç olmadığı kadar güçlü bir sınıf olarak meydanlardadırlar. Özellikle 31 Aralık 1961 Saraçhane Mitingi 100 bin işçinin katılımıyla rekor kırmıştır. Bu dönemde Türk-İş’in yabancı işçi ve sendika hareketleriyle kurduğu ilişkiler de değişmiş, daha önce ABD üzerinden yürütülen ilişkiler artık Avrupa üzerinden yürütülmeye başlanmıştır³⁸.

Bir partinin gerekliliği Yön dergisinde şöyle yer bulmuştur: “Genel seçimler ve partilerin işçi liderler ile işçi meselelerine karşı tutumları eninde sonunda bir ‘işçi partisi’ kurmak zorunluğunu ortaya çıkardı... Yeni Mecliste eski meclislerdekinden çok daha az sayıda işçi milletvekili vardı. Kaderlerini bu partilere bağlayan işçiler ve onları bu yolda yürümeğe sevk eden liderler, işçi menfaatlerini ön plana alacak bir parti kurulmadıkça diğer partilerin işçi menfaatlerini ve haklarını istendiği şekilde ele almayacaklarını son seçimlerde iyice anladı”³⁹.

Bu süreçte, Seyfi Demirsoy’un özellikle Doğan Avcıoğlu ve Mümtaz Soysal ile yakın ilişkisi olmuştur⁴⁰. Parti programı; Türkkaya Ataöv’ün hazırladığı ana metin üzerinden Mümtaz Soysal ve Seyfi Demirsoy’un bazı ufak değişiklikleri ile ortaya çıkmıştır. Parti program ve tüzüğünü hazırlamak için oluşturulan komitede Muammer Aksoy, Doğan Avcıoğlu, Bahri Savcı, İlhami Soysal, Türkkaya Ataöv, Sadun Aren ve Mümtaz Soysal yer alırken Seyfi Demirsoy ve Ziya Hepbir ise organizatör olarak katılmıştır. Ayrıca, Sadi Koçaş ve Cahit Tanör gibi eski albayların da partiye desteği olmuştur⁴¹.

TÇP programı Kemalizm’in ilkelerini yeniden yorumlayarak kalkınma, modernleşme, batılılaşma hedeflerini radikal reformculukla, sosyal demokrat bir programla, devletçilikle ve emekçilerle el ele gerçekleştirmeyi hedeflemiştir⁴². Partinin ismine karar verilirken “işçi” deyimini yerine “çalışanlar”ın seçilmesi sonuncunun daha kapsayıcı olduğunun düşünülmesinden kaynaklansa da parti tüzüğü işçi sendikalarının temsiline önem vermiş, muhtelif kademelerdeki kurullarda sendikalı üyelerin çoğunlukta bulunmasını sağlayacak hükümler getirmiştir. Böylece, Türkiye’deki sosyal kuvvetlerin en iyi teşkilatlanmış kesimi olan işçi kitlesinin, partinin belkemiğini oluşturabilmesi ve disiplinli bir parti bünyesi meydana getirmesi amaçlanmıştır⁴³.

Bu noktada Avcıoğlu’nun 1963-65 yılları arasında Türk-İş Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunduğunu da belirtmek gerekir. Avcıoğlu’nun bu göreve gelmesinde Demirsoy-Avcıoğlu arkadaşlığı, TÇP girişimi ve Demirsoy’un SKD tüzüğüne imza vermesi ya da Yön’ün kapatılması etkili olsa da Avcıoğlu’nun sendikalara önem vermesi de belirleyicidir. Nitekim kendisi, demokrasinin ve milletçe kalkınmanın dayanağı olarak sendikaları görmektedir. Çünkü ileri bir anayasa ancak arkasındaki sosyal kuvvetlerle var olacaktır. Yine demokrasinin varlığı da sendikalara bağlıdır. Bu nedenle Avcıoğlu, sendikaların bütünlüğü kadar bağımsızlığı için ne hükümetten ne dış ülkelerden yardım almaması gerektiğini düşünmektedir⁴⁴. Avcıoğlu’nun Türk-İş Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevinde bulunduğu bu dönemde İlhami Soysal da Türk-İş Basın Bürosu Müdürü olarak çalışmıştır⁴⁵.

³⁷ Koç 1997, 74.

³⁸ Atılğan 2009, 163.

³⁹ Yön 1961, 18.

⁴⁰ Koç 1997, 72.

⁴¹ Çelik 2010, 126; Atılğan 2009, 159-160; Kanbolat 1979, 26.

⁴² Atılğan 2009, 168-170.

⁴³ Yön 1962d, 5-6.

⁴⁴ Avcıoğlu 1962b, 3; Avcıoğlu 1963b, 3,4.

⁴⁵ Soysal 1983, 8, 19.

TÇP'nin kuruluşu önce 20 Şubat 1962 ya da 1 Mart 1962 olarak düşünülmüş, sonra bu tarih değişmiş, Yön'ün acele edilmesi yönündeki telkinleri sonucunda ise kuruluş tarihi bu kez Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkış tarihi olan 19 Mayıs olarak saptanmıştır⁴⁶. Fakat, 30 Haziran'da parti çalışmalarının ilerleyemediği ve kurucuların dağılma kararı aldığı yazılmış, açıklama ise ancak 1962 Ağustos sonlarında Demirsoy'dan gelmiştir. Bu açıklamada Demirsoy şunları söylemiştir: “Çalışanlar Partisi'ni kurmak üzere teşebbüse geçmiştik. Bundan maksadımız sendikaların yanı başında emekçilerin haklarını siyasi alanda da korumaktı. Fakat bir İşçi Partisi kurulduğundan ve emekçilerin hakları bu teşekkül içinde korunacağından, bu teşebbüsümüzden vazgeçmiş bulunuyoruz. İşçi Partisi'nin bu boşluğu doldurmaması halinde böyle bir partinin kurulmasından bahsedilebilir”⁴⁷.

Fakat bu açıklama gerçekçi ve samimi değildir. Nitekim TİP, TÇP girişiminden önce kurulmuş bir parti olmakla birlikte, Türk-İş bu girişimden vazgeçtikten sonra TİP'i desteklememiş aksine işçi sınıfının TİP ile bağlarını da koparmaya çalışmıştır. Türk-İş 25 Ağustos 1962'de yayımladığı bir genelge ile sendikaların siyasetten uzak durmalarını istemiş, Ocak 1964'te toplanan Beşinci Genel Kurul'da ise “partiler üstü sendikacılık” ilkesi tüzüğe geçirilmiştir. Sendikacılığı siyasetten uzak tutup iktisadi alanda tutan bu yaklaşım, ABD sendikacılığın tipik özelliğidir⁴⁸.

Sonuç olarak TİP'in, örgütsel olmasa da düşünsel olarak sınıf eksenli bir hareket olması Türk-İş girişimi olan TÇP'nin CHP geleneğine yakın özellikler göstermesine neden olmuştur. Yöncülerin ve kimi CHP'lilerin girişim içindeki kritik rollerinin olması da bunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla TİP ile TÇP esasen iki ayrı geleneği temsil etmektedir: Bağımsız sınıf çizgisi ve CHP/devlet çizgisi. Buna göre TÇP girişimi; sınıf ile devlet arasında bir tereddüdün öyküsü olarak görünmektedir. Bu tereddütte sendikal kadrolar üzerindeki devlet vesayetinin rolü belirleyici olmuş, bu vesayet; işçi sınıfı hareketinin bağımsız gelişmesini önlediği gibi, sendikacıları ana akım partilerin ve devletin yörüngesinde tutarak sola kaymalarını büyük ölçüde engellemiştir⁴⁹.

TÇP girişiminin son bulmasıyla Yön'ün önünde iki seçenek kalmıştır: Mehmet Ali Aybar öncülüğünde TİP'i desteklemek veya kendi örgütlerini kurmak. Fakat Yön'ün TİP gibi sınıf eksenli bir yaklaşımının olmaması birinci seçeneği ortadan kaldırmıştır⁵⁰. Böylece SKD'ye giden süreç başlamıştır.

Sosyalist Kültür Derneği

Yöncüler SKD ile hem TÇP'nin aydın kanadını güçlendirecek hem de düşünsel bakımdan onu besleyip yönlendirecek bir hareket geliştirme peşinde olmuşlardır. Bu, Fabian Society ve İngiliz İşçi Partisi modeli üzerine geliştirilen bir stratejidir. Fakat SKD kurulduğunda TÇP'den çoktan vazgeçilmiş olacaktır⁵¹.

SKD'nin kurulacağına dair ilk işaret Yön'de Mümtaz Soysal tarafından şu ifadelerle verilmiştir: “...Sosyalist görüşlerin ortaya konması konusunda... daha geniş faaliyetler ve teşkilatlanmaya gitmek gerekir”⁵². Avcıoğlu da SKD'ye neden ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde açıklamıştır: “... Çok partili hayat bir dereceye kadar halka sesini duyurma imkânı getirdiği için ilerici bir adım olmakla beraber, esas itibariyle muhafazakâr kuvvetlerin durumunu sağlamlaştırmıştır. Bütün siyasi partiler onların nüfuzu altında... Bu intikali halk yığınlarını teşkilatlandırarak

⁴⁶ Atılğan 2009, 159.

⁴⁷ Çelik 2010, 143.

⁴⁸ Atılğan 2009, 174-180.

⁴⁹ Çelik 2010, 142,154.

⁵⁰ Atılğan 2008a, 271, 272.

⁵¹ Atılğan 2009, 182.

⁵² Soysal 1962b, 3.

hızlandırmak görevi toplumcu aydınlara düşüyor"⁵³.

Nihayet Yön'ün 53. sayısı "Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor" manşeti ile çıkmış, 16 Ocak 1963 tarihli 57. sayıda ise SKD'nin bildirisine ve tüzüğüne yer verilmiştir. Dernek, 41 kurucu üye sayısı ile 1963'ün başında kurulmuştur⁵⁴. SKD'nin bildirisinde özet olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlarda sosyal adalet içinde hızlı bir kalkınmaya ihtiyaç duyulduğu ve bunun ancak sosyalist bir yoldan mümkün olduğunun altı çizilmiştir. Nitekim sosyalizm "*insancı hedeflere yönelen ve dogmatik olmayan bilimsel yollarla toplum hayatını düzenlemek amacını güden bir sistem*" olarak tanımlanmıştır⁵⁵.

Dernek, sosyalizme inanan ve bu inancı bilimsel yolla güçlendirmek isteyen 18 yaşından büyük herkese açık olmakla beraber (çalışmaların gizlilik içinde yürütülmesi için değil bozguncu faaliyetleri önleyebilmek için) üyeliği bazı kurallara bağlamıştır⁵⁶. Kurucular, Ziya Gökalp Caddesi 28/1 Ankara adresli binada toplanarak merkez yönetim kurulunu seçmişlerdir. Derneğin genel başkanlığına Osman Nuri Torun, araştırma ve dokümantasyon işlerine Atilla Karaosmanoğlu, neşriyat ve konferans işine Doğan Avcıoğlu, mali işlere Adnan Başer, muhasipliğine Güney Özcebe getirilmiştir. Teşkilatlanma işini Sırrı Hocoğlu ve Cemal Reşit Eyüpoğlu alırken, Cahit Tanyol ise koordinasyon işleri ile ilgilenecektir. SKD büyük bir ilgi görmüş, Diyarbakır, Muş, İzmir, Bursa, İstanbul ve Ayvalık'tan şube açma teklifleri gelmiş, İstanbul'da 200 öğrenci toplu halde üyelik için müracaat etmiştir⁵⁷.

SKD'nin kurulmasını olumlu karşılayanlar olduğu kadar olumsuz karşılayanlar da olmuştur. Örneğin Milliyet gazetesi derneğin yönetim kurulu için; "*ilmi ve ciddi hüviyetleriyle tanınmış kimselerden seçildiğini*" belirtirken, sosyalizme pek sempati duymayan Akis dergisi ise derneğin "*doğru temeller üzerine, doğru kimselerin idaresinde düşünülüp kurulduğunu*" yazmıştır⁵⁸. Bunların aksine Ekrem Alican, DPT'den istifa edenlerin SKD'ye dâhil olmasını daha önceki niyetlerinin farklı olmasına kanıt saymış, CHP milletvekili Zeynel Gündoğdu da derneğe giren CHP milletvekilleri hakkında müzakere açılmasını istemiştir⁵⁹.

TİP ise SKD eleştirilerini; "*Aydın sosyalizmi yapmak istiyorlar, sosyalizm ancak işçi sınıfının önderliğinde olur.*" şeklinde ortaya koymuştur. Fakat Yön'e göre SKD bir parti değil, bir kültür derneği olarak kurulmuştur. Nitekim Yön için bir kültür derneğinin sosyalizm adına yapacakları sınırlıdır (seminer, broşür vb. ile) ve bu sınırlı katkı eğer işçilere bir fayda sağlayacaksa zaten aydın sosyalizmi kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Yön için bunun en açık örneği ise yedi aydın tarafından kurulan Fabian Derneği'dir. Dernek kurucularına rağmen aydın sosyalizmi yapmamış, İngiliz İşçi Partisi'nin gelişimine katkı sunmuştur. Bu açıklama Yön'ün Fabiancılarını ve onların sosyalizm anlayışını örnek aldığını göstermesi adına da önemlidir⁶⁰.

Yön'ün ve aynı zamanda SKD'nin kurucularından biri olan Avcıoğlu'na göre Türkiye, iç ve dış olayların zorlamasıyla sosyalizme yönelecek, fakat bu geçişte işçi sınıfından ziyade geniş bir cephe hareketi etkili olacaktır. Nitekim o, TİP'i halka uzak meselelerle ilgilenmekle ve sınıf önderliği davasını en önemli mesele olarak görmekle eleştirmektedir. Avcıoğlu'na göre TİP'in bu dogmatik tavrı aydınlardan, gençliğin ve statükoya karşı olan diğer çeşitli kuvvetlerin sosyalist hareketteki rolünü küçümsemekte, partililerin "aydın sosyalizmi" diye bir şey yaratıp bununla kavga etmesine neden olmaktadır. Oysa o, sosyalizmin milli bir felaket olarak gösterildiği bir memlekette

⁵³ Avcıoğlu 1962c, 3.

⁵⁴ Atılğan 2008a, 276.

⁵⁵ Yön 1963a, 16.

⁵⁶ Yön 1962b, 8-9.

⁵⁷ Yön 1963b, 4.

⁵⁸ Soysal 1988, 2022; Yön 1963c, 4.

⁵⁹ Yön 1963a, 4.

⁶⁰ Yön 1962c, 4.

ilk hedefin, katı bir doktrincilik yerine sosyalizmi umacılıktan kurtarmak ve bunu meşrulaştırmak olduğuna inanmakta, bir başka deyişle önce sosyalizme giden yolu aşmak gerektiğini düşünmektedir⁶¹.

Avcıoğlu, üretim ilişkileri ile mülkiyet ilişkileri arasındaki çelişme kesinleşmeden sosyalizmin olmayacağını söyleyen Marksist tezi yanlış bulmamakla birlikte feodalitenin tasfiyesi, tarımsal kalkınma, büyük sanayinin kurulması, istihsal seviyesinin yükselmesi ve işçi sınıfının güçlenmesi sağlanmadıkça sosyalizme yaklaşamayacağına inanmaktadır. Fakat ona göre 20. yüzyılda kapitalist yoldan geçerek bunu yapmak artık imkânsızdır. Bu nedenle kapitalist olmayan gelişmeye yönelmiş bir intikal devresiyle kapitalizmi atlayarak sosyalizmi kurmaya hazırlanmak en kısa yoldur⁶².

SKD, yurtdışından da takip edilmiştir. ABD'nin önemli ve büyük gazetelerinden *Christian Science Monitör*'de Yön ve SKD'ye dair bir yazı çıkmıştır. Gazeteye göre; Türkiye'de Marks'ın prensiplerine dayanan bir sisteme meyletmek ihtilal hareketidir ve bu hareket Yön ile başlamış, SKD ile devam etmiştir⁶³. SKD, batı sosyalistlerinden de ilgi görmüştür. Londra'daki Sosyalist Enternasyonal Bürosu Genel Sekreteri Albert Carthy, yazdığı mektupta SKD'nin kurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, her türlü yardıma hazır olduklarını belirtmiştir. Benzer bir yaklaşım Alman Sosyalist Demokrat Partisi'nden de gelmiştir⁶⁴.

Sosyalist Enternasyonal Bülteni'nde *Yön*'e ve SKD'ye dair yazılar da çıkmıştır. Ayrıca Albert Carthy, kaleme aldığı bir yazıda; *Yön*'deki sosyalist söylemin İngiliz basını tarafından ilgi gördüğünü ve bu hareketin, London School of Economics'in 20-30 yıl önce İngiltere'de gerçekleştirdiği şeyi Türkiye'de yapmaya çalıştığını söylemiştir⁶⁵. Albert Carthy, SKD kurulunca "*Türkiye'de önemli şeyler oluyor*" düşüncesiyle Ankara'ya Mümtaz Soysal ile görüşmeye de gelmiştir⁶⁶.

Sonuç olarak SKD, sosyalizmde birleşenler arasında iletişimi sağlamak, bunları tartışmaya, çözüm bulmaya sevk etmek ve sonuçları demeçler, konferanslar, açık oturumlar, broşürler, kitaplar yoluyla yaymak ile sosyalist düzenin temellerini hazırlayacak kültürel faaliyetlere girişmek amacıyla kurulmuştur⁶⁷. SKD'nin memleket meseleleri üzerindeki ilk konferansı, Ankara Sergi Evi binasında "*Sosyalist Düşünce ve Eğitim Sistemimiz*" başlığıyla Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Kemal Kurdaş tarafından verilmiştir⁶⁸. SKD'nin Ziya Gökalp'teki merkezinde her cumartesi yapılan bu sohbetler gittikçe artan bir ilgi görmüş, toplantıda günün aktüel konuları (Irak, öğretmenler yürüyüşü, Kavel Olayları vb.) tartışılmıştır⁶⁹.

Haftalık sohbet toplantılarının yanı sıra ayrıca büyük konferanslar da düzenlenmiştir. Bu konferanslardan birisi Turan Güneş tarafından "*Genel Oy, Partiler ve Sosyalizm*" başlığıyla verilmiştir⁷⁰. Bunun dışında tespit edilebilen Ankara konuşmaları şunlardır: Atilla Karaosmanoğlu, Necat Erder ve Zeki Kuruca tarafından "*Zamlar*"⁷¹, Doğan Avcıoğlu tarafından "*Az gelişmiş Ülkelerde Sosyalizme Götüren Yollar*"⁷², Erhan Işıl "*İktisadi Kalkınma*

⁶¹ Avcıoğlu 1962d, 4.

⁶² Avcıoğlu 1963c, 9.

⁶³ Yön 1963c, 5.

⁶⁴ Yön 1963d, 4.

⁶⁵ Yön 1964a, 2.

⁶⁶ Eroğul vd. 2009, 85.

⁶⁷ Yön 1962b, 8-9.

⁶⁸ Yön 1963e, 4.

⁶⁹ Yön 1963f, 4.

⁷⁰ Yön 1963g, 7.

⁷¹ Yön 1963h, 4.

⁷² Yön 1963i, 4.

*Teşebbüslerinin Yeniden Düzenlenmesi*⁷³, Aslan Başer “*Az gelişmiş Ülkelerde Sosyalizm*”⁷⁴, Necat Erder “*Sosyalizm*”⁷⁵, Şevket Süreyya Aydemir “*Sahipsiz Köy*”⁷⁶, Cemal Reşit Eyüpoğlu “*Düşünce ve Kanı Özgürlüğü Açısından 27 Mayıs Devrimi, Yeni Anayasa İlkeleri, Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve Öteki İlgili Maddelerine Dair*”⁷⁷, Metin Toker “*Salon Sosyalizmi*”⁷⁸, Sırrı Hocaoğlu “*Türkiye’nin Az gelişmiş Bir Ülke Olmasının Sosyalist Açıdan Nedenleriyle İncelenmesi*”⁷⁹, Sadun Aren “*Sosyalizmin Gerçekleşme Yolu ve Bazı Meseleleri*”⁸⁰, Suat Aksoy “*Toprak Reformu*”⁸¹, Muammer Aksoy “*1965 Seçimlerinin Tahlihi*”⁸², Sadun Aren “*Seçim Sonuçları*”⁸³.

SKD’nin Diyarbakır ve İstanbul şubeleri de açılmıştır. Diyarbakır şubesinin açılışında Sadun Aren “*Günümüzün Gerçekleri ve Sosyalizm*” konulu bir konferans vermiştir⁸⁴. Tüccarlar Klubü’nde yapılan konuşmayı dinleyenler arasında resmi elbisesiyle katılan Zırhlı Tugay Kurmay Başkanı olmak üzere daha pek çok subay da katılmıştır. Aren, aynı konuda İstanbul’da Lozan Klubü’nde de bir konferans vermiştir⁸⁵. Diyarbakır’daki konferansın Tüccarlar Klubü’nde düzenlenmesi; “*burjuvazinin bürokratik kanadından başlayıp çok büyük tepkiler uyandırmadan sosyalist düşünceleri toplumun başka kesimlerine yayma*” çabasını göstermesi açısından da önemlidir⁸⁶. Diyarbakır şubesinin kurulmasında Tarık Ziya Ekinci’nin kişisel çabaları etkili olmuştur. Ekinci, hem TİP Diyarbakır Yönetim Kurulu Üyesi hem de Diyarbakır şubesinin başkanıdır. SKD Diyarbakır çalışmaları TİP’in çalışmalarıyla iç içe geçmiştir. Fakat Ekinci’nin TİP’in doğu ve güneydoğu illerinde örgütlenmesi için harcadığı yoğun çaba sonrası milletvekili seçilmesiyle SKD’nin Diyarbakır faaliyetleri durmuştur⁸⁷.

Derneğin İstanbul şubesi açılışı dolayısıyla ise “Atatürkçülük”ün tartışıldığı bir açık oturum düzenlenmiştir. İki binden fazla insanın katıldığı açıkturum Milli Türk Talebe Birliği salonunda gerçekleşmiştir. Açık oturuma katılanların isimleri şöyledir: SKD Genel Başkanı Osman Nuri Torun, Emekli General ve Cumhuriyet Senatosu Üyesi Burhanettin Uluç, SKD Genel Sekreteri Necat Erder, Doğan Avcıoğlu, Prof. Cahit Tanyol, Hatay Milletvekili Sırrı Hocaoğlu, Konya Milletvekili Fakih Özen, Cemal Hüsnü Taray, Öcal Okay, İlhan Selçuk, Çetin Altan, İdris Küçükömer⁸⁸.

Yön’ün 75. sayısının manşetinde de SKD’nin İstanbul’daki açık oturumu verilmiş ve bu açık oturum sonrası bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiri şöyledir: “*Ulusal kurtuluş savaşının, Kuva-i Milliye ruhunun, halk hâkimiyetinin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin temelinde üç ana ilke vardır: halkçılık, devletçilik, devrimcilik. Atatürk çağdaş uygarlığa ancak halkçılık, devletçilik, devrimcilik metodlarıyla gidilebileceğini ilk gören devlet adamıdır. Bugün de kalkınma yolundaki az gelişmiş ülkeler Atatürk’ün izinden gidiyorlar. Türkiye uzun yıllar Atatürk’ün temel görüşlerinden ve yollarından -çıkarıcı zümrelerin aracılığı ile- çok uzaklaştırılmıştır. 27 Mayıs, bu gerici gidişin*

⁷³ Yön 1963i, 6.

⁷⁴ Yön 1963j, 6.

⁷⁵ Yön 1964b, 5.

⁷⁶ Yön 1964c, 10.

⁷⁷ Yön 1965a, 5.

⁷⁸ Yön 1965b, 6.

⁷⁹ Yön 1965c, 6.

⁸⁰ Yön 1965d, 5.

⁸¹ Yön 1965e, 7.

⁸² Yön 1965f, 7.

⁸³ Yön 1965g, 7.

⁸⁴ Yön 1963k, 5.

⁸⁵ Yön 1963i, 5.

⁸⁶ Soysal 1988, 2022.

⁸⁷ Ekinci 2010, 330-340.

⁸⁸ Yön 1963i, 9.

iflasını ilan etmiştir. Bugün memleketimiz daha zor şartlar içinde olduğu halde, aynı kısır kalkınma yolu belki biraz daha hesaplı bir şekilde tekrar denenmek isteniyor. Bu yeni deneme de memlekete hiçbir gelişme sağlamadan iflasa mahkûmdur. Ancak; köklü, demokratik, dinamik, halkçı, devletçi bir politika Türkiye'mizi tekrar ilerleme yoluna koyabilir. Toplumun mutluluğunu her türlü zümre mutluluğunun üstünde gören, emeği gerçek değer sayan Türk sosyalizminin ilkesi Atatürk'ün halkçılık, devletçilik, devrimcilik ülküsünde birleşmektedir. Bugün artık Atatürkçüler, kalkınmacı ve halkçı bir reform programı altında toplanmalıdır”⁸⁹.

Bu bildiri Yön'ün çıkış bildirisine benzemektedir ve bildirinin Avcıoğlu'nun kaleminden çıkmış olma ihtimali yüksektir. Keza Avcıoğlu'nun sürekli olarak yinelediği şey şudur: Türkiye'nin kurtuluşu 1919'da olduğu gibi bir milli kurtuluş savaşından geçmektedir ve bütün milliyetçiler emperyalizme karşı birleşmelidir. Çünkü Avcıoğlu'na göre günün meselesi yeni bir milli kurtuluş savaşı, yarının meselesi ise sosyalizmdir⁹⁰.

SKD İstanbul şubesinin belirlenen programı ise şöyledir:

2 Ocak 1965 – Prof. Nurettin Şazi Kösemihal (Sosyoloji ve Eylem)

9 Ocak 1965 – Cemil Meriç (On Dokuzuncu Yüzyıl Düşünürü Saint Simon)

16 Ocak 1965 – Necip San (Türkiye Şartları ve Sosyalizm)

23 Ocak 1965- Dr. Nihat Türel (Sendikacılığın Gelişmesi)

30 Ocak 1965- Prof. Dr. Edip Çelik (Türkiye'nin NATO İlişkileri)⁹¹

6 Şubat 1965- İlhan Selçuk (Sosyalizm ve Milliyetçilik)

13 Şubat 1965- Memet Fuat (Edebiyat ve Politikanın İlişkisi)

20 Şubat 1965- Haldun Taner (Seçkinler Tiyatrosundan Kitle Tiyatrosuna)

27 Şubat 1965- Moris Gabbay (Dış Ticaretin Devletleştirilmesi Sorunu)⁹²

6 Mart 1965- Doç. Dr. Gülten Kazgan (Geri Kalmış Ülkelerde Sosyalizm)

13 Mart 1965- Aydos Toros (Ulusal Kalkınmamızda Eğitimin Yeri Ne Olmalıdır?)

20 Mart 1965- İlhan Selçuk (Sosyalizm ve Milliyetçilik)

27 Mart 1965- Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil (Türkiye'nin Sorunları ve Prof. Baade)⁹³

Bunlar dışında Yön'de, 5 Aralık 1964'te İstanbul SKD Lokali'nde Cahit Tanyol'un “Niçin Sosyalizm”, Aralık 1965'te Kemal Sülker'in “İşçiler ve Politika”⁹⁴, 5 Şubat 1966'da SKD İstanbul şubesinde Demir Özlü'nün “Güçlerin Birleştirilmesi” başlıklı konuşmasının duyurusu⁹⁵ ve (Nisan ya da Mayıs) 1966'da yılın son konuşması olarak Behice Boran tarafından verilmiş olan “Dış Politika Sorunları” konulu konferansın haberi yer almıştır⁹⁶.

⁸⁹ Yön 1963l, 10.

⁹⁰ Avcıoğlu 1965, 16; Avcıoğlu 1963c, 8-9.

⁹¹ Yön 1965h, 15.

⁹² Yön 1965c, 6.

⁹³ Yön 1965d, 5.

⁹⁴ Yön 1964c, 10; Yön, 1965i, 5.

⁹⁵ Yön 1966a, 10.

⁹⁶ Yön 1966b, 7.

Fakat ne var ki çalışmalar yeterli olmamış, SKD bir partiye dönüşmeden kapanmıştır. Mümtaz Soysal, bunda 1965 seçimlerinin Yön grubunda bir hayal kırıklığı yaratmasının etkili olduğunu düşünmektedir. Avcıoğlu'nun başını çektiği bir grup Yöncü, artık parlamenter olmayan yollardan iktidara gelmeyi seçmiştir⁹⁷. Benzer bir tespiti Erdoğan Alkın da yapmıştır: “... *Bir ara tabi asker-sivil beraberce darbe söylentileri çıktı. Biraz da ondan belki bazı kişiler hafif alerji duymaya başladılar...*”⁹⁸ Cahit Tanyol ise aynı konuda şunları söylemiştir: “... *Derneğin yapısı militarist değildi. Fakat sonraları Doğan Avcıoğlu Devrim gazetesini çıkarmaya başladı. Bu sıralarda Doğan Avcıoğlu ile aramız açılmıştır... Devrim dergisi ile beraber derneğin faaliyetleri de azalmıştır. 12 Mart'tan sonra derneklerin kapatılması ile beraber SKD de kapatılmıştır*”⁹⁹. Yukarıdaki isimler gibi kendisi de SKD tüzüğüne imza atmış biri olarak Gülten Kazgan ise şunları söylemiştir: “... *Kişisel bunalmaların yönettiği bir dernek olarak bende olumlu bir izlenim bırakmamıştır. Dernekte sosyal-ekonomik anlamda katılımcı bir grup havası görülememiştir... Sonraları ise sıkıntılı grupların uğradığı bir mekân haline gelmiş ve dağılmıştır*”¹⁰⁰.

Sonuç olarak SKD, Yön'ün istediği gibi bir partiye dönüşmemiştir. Her ne kadar SKD, TÇP gibi bir teşebbüs olarak yarıda kalmamışsa da Fabian Topluluğu gibi herhangi bir hareketin/partinin çekirdeğini de oluşturamamıştır.

Yön Yayınları

Yön Yayınevi; Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal ve Hamdi Avcıoğlu ortaklığı ile 1962 yılında İstanbul'da kurulmuş, yayınevini teknik işlerini Hamdi Avcıoğlu yapmıştır. Yön Yayınları'ndan çıkan hemen her kitap Doğan Avcıoğlu'nun önsözü ile yayımlanmıştır ve büyük olasılıkla kitaplar onun seçiminin bir sonucudur¹⁰¹.

Yön Yayınları, bastığı kitaplarla sol tartışmalara katkı sunmak istemiş fakat bunu solun klasik metinleri üzerinden değil, işçi sınıfının öncülüğünü ve aynı zamanda siyasi olarak ağırlığını da reddeden bir perspektifle, Türkiye'de asker-sivil-bürokrat ağırlıklı rejim öneren bir yayıncılık ile yapmıştır¹⁰².

Yön Yayınları, seçtiği kitaplarda askeri direkt olarak karşısına almamak adına Marksist, Leninist vb. başlıklılara yer vermemiş ve eğer isterse Türkiye'nin kendi geçmişinden ve mevcut koşullarından bir sosyalizm yaratabileceğini göstermeye çalışmıştır. Nitekim basılan kitaplar Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihini öğretmek, İslam ve sosyalizm sentezinin olabirliğini göstermek, ATÜT tartışmalarına katkı sunmak ve kapitalizmin, emperyalizmin az gelişmiş memleketler üzerindeki yıkıcı etkisini göstermek adına yayınlanmıştır. Yayınevinden 1964-66 arası toplam yedi kitap çıkmıştır ve kitapların listesi şöyledir:

Niyazi Berkes; *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?* (Berkes, 1964a)

Niyazi Berkes; *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler.* (Berkes, 1964b)

Nazım Hikmet; *Kurtuluş Savaşı Destanı.* (Hikmet, 1965)

Roger Garaudy; *Sosyalizm ve İslamiyet.* (Garaudy, 1965)

Pierre Jalee; *Yoksul Ülkeler Nasıl Soyuluyor?* (Jalee, 1965)

Yves Lacoste; *Sınıf Açısından Az gelişmişlik.* (Lacoste, 1966)

⁹⁷ Atılğan 2008a, 283.

⁹⁸ Gürel 2016, 176.

⁹⁹ Gürel 2016, 177.

¹⁰⁰ Gürel 2016, 176.

¹⁰¹ Atılğan 2008a, 283-284.

¹⁰² Özgüden 2008, 669.

Helene Carrere D'encausse & Stuart Schram; *Asya'da Marksizm ve Milliyetçilik*. (D'encausse, Schram, 1966)

M. Fahri; *Amerikan Harp Doktrinleri*. (Fahri, 1966)

Sonuç

Fabian Society, bir grup aydın tarafından Marksist devrimciliğe karşı adil ve demokratik bir toplum düzeninin anayasal bir mücadele içinde savunulması için kurulmuştur. Şiddeti reddeden hareket ikna yoluyla ve mevcut toplumsal ve siyasal araçlarla bunu yapmayı seçmiştir. Bu araçlar dergi, kitap, broşür, akademi, sendika ve parti olmuştur. Nitekim dernek, kurulduktan bir süre sonra İşçi Partisi'yle birleşmiş, partinin teorisyeni konumunda, partinin parlamentoda hükümet kuracak güce ulaşmasına katkı sunmuştur. Sunduğu bu katkı günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla Fabiancılığı İngiltere'de kurumsallaşmış bir yapının parçası olarak görmek mümkündür.

Bu noktada *Yön* bağlamında Fabian Society'e en çok benzeyen oluşum SKD'dir. SKD; broşür, kitap, konferans, parti, sendika vb. yoluyla Marksist devrimciliğe karşı tavır almış ve sosyalizmi daha çok sosyal adaleti sağlayacak bir toplumsal düzenin aracı olarak görmüştür. Ne var ki SKD bu yolda herhangi bir parti için merkez teşkil edememiştir. Dernek her ne kadar 1971 Muhtırası'ndan sonra alınan bir kararla kapatılsa da aslında 1960'ların ortasından sonra önemini yitirmiş gibidir. Bunda SKD'yi kuran Yöncülerin Fabiancılarının aksine parlamenter sistemi bir engel olarak görmesi belirleyici olmuştur. Yön dergisi 1961 genel seçimlerinde ve anayasasının oylamasında bu engele tanık olsalar da bunu değiştirebileceklerine dair umutları olduğu için bir araya gelmişler ve bir süre tedricen sosyalist bir iktidar kurulacağı inancını taşımışlardır. Ne var ki 1965 genel seçimi ve 1966 kısmi senato seçimleri mevcut parlamenter sistem ile iktidara gelmenin mümkün olmadığını onlara bir kez daha göstermiş, yaşanan hayal kırıklığı SKD ve onunla eş zamanlı ortaya çıkan oluşumların önemini yitirmesi ile neticelenmiştir. Yön aynı sosyalizm idealini sürdürse de bu kez iktidar tedricen değil, ordu öncülüğündeki zinde güçlerin yapacağı bir müdahale ile hedeflenmiştir.

Kaynakça

- Aydemir, Ş. S. (1962, 31 Ocak). Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü, Yön, 7.
- Atılğan, G. (2008a). Yön-Devrim Hareketi Kemalizm İle Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar, İstanbul: Yordam.
- Atılğan, G. (2008b). Yön-Devrim Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, (8) , İstanbul: İletişim, 597-646.
- Atılğan, G. (2009). Türkiye Siyasal Hayatında ve Emek Tarihinde Kritik Bir Uğrak: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi, Toplum ve Bilim, (116), 157-186.
- Avcıoğlu, D. (1962a, 31 Ocak). Niçin Sosyalizm?, Yön, Sayı: 7, s. 3.
- (1962b, 26 Aralık). Sendikaların Uyanma Saati, Yön, Sayı: 54, s. 3.
- (1962c, 15 Ağustos). Olup Bitenlere Şaşmamak Lazım, Yön, Sayı: 35, s. 3.
- (1962d, 28 Kasım). Türkiye İşçi Partisine Dair..., Yön, Sayı: 50, s. 16.
- (1963a, 9 Ocak). Deveküşü Politikası, Yön, Sayı: 56, s. 3.
- (1963b, 17 Nisan). Sendikacılık Şimdi Başlıyor..., Yön, Sayı: 70, s. 3, 4.
- (1963c, 10 Nisan). Sosyalizmden Önce Atatürkçülük, Yön, Sayı: 69, s. 9.
- (1965, 1 Ocak). Yabancı Sermaye Saltanatı, Yön, Sayı: 92, s. 16.
- Berkes, N. (1964a). 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz, İstanbul: Yön.
- (1964b). Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, İstanbul: Yön.
- Çelik, A. (2010). Sınıf ile Devlet Arasında Bir Tereddüdün Öyküsü: Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi (1962), Şen, B., Doğan. A. E. (Ed.), Tarih, Sınıflar ve Kent, Ankara: Dipnot, 103-166.
- D’encausse, H. C., Schram, S. (1966). Asya’da Marksizm ve Milliyetçilik, Sevil Avcıoğlu-Adil Aşçıoğlu (Çev.), İstanbul: Yön.
- Ege, S. (2000). Fabian Society ve İki Yenilikçi Yazar G. Bernard Shaw ve H.G.Wells, 1903-1908, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, (40/3-4), 217-233.
- Ekinci, T. Z. (2010). Lice’den Paris’e Anılarım, İletişim Yayınları, İstanbul: İletişim.
- Eroğul C. vd (Haz.). (2009). Mümtaz Soysala Armağan, (32), Mülkiyeliler Birliği Vakfı Armağanlar Dizisi (8), Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

- Fahri, M., (1966). Amerikan Harp Doktrinleri, İstanbul: Yön.
- Garaudy, R. (1965). Sosyalizm ve İslamiyet, Doğan Avcıoğlu, E. Tüfekçi (Çev.), İstanbul: Yön.
- Güngör, F., Özüğurlu, M.(2001). İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet, Cevat Geray'a Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği, 433-465.
- Gürel, Ş. (2016). Aydın Radikalizmi Türk Solunun Söylem Arayışı ve Sosyalist Kültür Derneği, İstanbul: Tezkire.
- Hamitoğulları, B. (1982). Çağdaş İktisadi Sistemler, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Işıklı, A. (2015), Sendikacılık ve Siyaset, Ankara: İmge.
- İpekçi, A. (1962, 31 Ocak). Fabianizm ve İslahatçı Sosyalizm, Yön, Sayı: 7, s. 8.
- Jalee, P. (1965). Yoksul Ülkeler Nasıl Soyuluyor?, Selahattin Hilav (Çev.), İstanbul: Yön.
- Kanbolat, Y. (1979). Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar, Hatay: Bayır.
- Koç, Y. (1997). Türkiye Çalışanlar Partisi Girişimi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, (197), 72-80.
- Kongar, E. (Çev.). (1976). S. J. Webb (1859-1947), Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi, (1), Ankara: Bilgi, 459-488.
- Kürkçü, E. (Ed.). (1988). Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (2), İstanbul: İletişim, 413.
- Lacoste, Y. (1966). Sınıf Açısından Azgelişmişlik, Sevil Avcıoğlu (Çev.), İstanbul: Yön.
- Landau, J. M. (1978). Türkiye'de Aşırı Akımlar, Ankara: Turhan.
- Mckenzie N. (1970). Sosyalizm Kısa Bir Tarihçe, A. Vural Öktem, (Çev.) Ankara: Yarım.
- Özgüden, D. (2008). Sosyalist Dergi Ant, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, (8), İstanbul: İletişim, 668-678.
- Pease, E. R. (1916). The History of The Fabian Society, New York: E.P. Dutton & Company.
- Sertel, Y. (1969). Türkiye'de İlerici Akımlar, İstanbul: Ant.
- Soysal, İ. (1983, 1 Aralık). Avcıoğlu'nun Bıraktıkları, Milliyet Sanat (85), 18-19.
- Soysal, M. (1957). İngiliz İşçi Partisi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, (12/1), 74-91.
- (1962a, 31 Ocak). Sosyalizmin Sınırları, Yön, Sayı: 7, s. 13.
- (1962b, 13 Haziran), Göl Kıyısında, Yön, Sayı: 26, s. 3.

- (1988). Sosyalist Kültür Derneği, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, (6), İstanbul: İletişim, 2022.
- Türkay, M. (2005). 1945’den 2000’lere Söylem ve Gerçeklik Arasında Kalkınmanın Halleri, Ekonomik Yaklaşım, (16), 31-42.
- Çalışanlar Partisi. (1961, 27 Aralık), Yön, Sayı: 2, s. 18.
- İngiltere’de Sosyalizm. (1962a, 31 Ocak), Yön, Sayı: 7, s. 17.
- Sosyalizm Nedir? Ne Değildir?. (1962a, 31 Ocak), Yön, Sayı: 7, s. 16.
- Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor. (1962b, 19 Aralık), Yön, Sayı: 53, s. 8-9.
- Sosyalist Kültür Derneği Kuruluyor. (1962b, 19 Aralık), Yön, Sayı: 53, s. 8-9.
- Akıllı Kadınların Sosyalizm Klavuzu. (1962c, 25 Nisan), Yön, 17.
- Çalışanlar Partisi. (1962d, 28 Şubat), Yön, Sayı: 11, s. 5-6.
- Sosyalist Dernek Meselesi. (1962e, 29 Ağustos), Yön, Sayı: 37, s. 4.
- Bildiri. (1963a, 16 Ocak), Yön, Sayı: 57, s. 16.
- Sosyalist Kültür Derneği. (1963a, 16 Ocak), Yön, Sayı: 57, s. 4.
- Sosyalist Kültür Derneği Kuruldu. (1963b, 9 Ocak), Yön, Sayı: 56, s. 4.
- Türk Sosyalistleri Teşkilatlanıyor. (1963c, 1 Mayıs), Yön, Sayı: 72, s. 5.
- Batı Sosyalistleri ve SKD. (1963d, 20 Mart), Yön, Sayı: 66, s. 4.
- Sosyalist Kültür Derneği. (1963e, 13 Şubat), Yön, Sayı: 61, s. 4.
- Sosyalist Kültür Derneği. (1963f, 28 Şubat), Yön, Sayı: 63, s. 4.
- SKD’de Bu Hafta. (1963g, 3 Nisan), Yön, Sayı: 68, s. 7.
- Sosyalist Kültür Derneği ve Zamlar. (1963h, 6 Mart), Yön, Sayı: 64, s. 4.
- SKD. (1963ı, 17 Nisan), Yön, Sayı: 70, s. 4.
- SKD’de Bu Hafta. (1963i, 24 Nisan), Yön, Sayı: 71, s. 6.
- SKD. (1963j, 1 Mayıs), Yön, Sayı: 72, s. 6.

SKD'nin İstanbul ve Diyarbakır Şubesi Açıldı. (1963k, 10 Nisan), Yön, Sayı: 69, s. 5.

Sosyalist Kültür Derneği İstanbul Şubesi Açıldı. (1963l, 23 Mayıs), Yön, Sayı: 75, s. 9.

Türkiye'de Sosyalist Gelişmeler. (1964a, 13 Kasım), Yön, Sayı: 85, s. 2.

SKD. (1964b, 16 Ekim), Yön, Sayı: 81, s. 5.

SKD. (1964c, 4 Aralık), Yön, Sayı: 88, s. 10.

SKD'de 141-142. (1965a, 8 Ocak), Yön, Sayı: 93, s. 5.

Salon Sosyalizmi. (1965b, 19 Şubat), Yön, Sayı: 99, s. 6.

SKD Konferansları. (1965c, 5 Şubat), Yön, Sayı: 97, s. 6.

SKD'de Prof Aren Söyleşisi. (1965d, 5 Mart), Yön, Sayı: 101, s. 5.

SKD'de Toprak Reformu. (1965e, 2 Nisan), Yön, Sayı: 105, s. 7.

SKD Konferansları. (1965f, 19 Kasım), Yön, Sayı: 138, s. 7.

SKD Söyleşileri. (1965g, 17 Aralık), Yön, Sayı: 142, s. 7.

SKD. (1965h, 1 Ocak), Yön, Sayı: 92, s. 15.

SKD Konferansları. (1965i, 10 Aralık), Yön, Sayı: 141, s. 5.

SKD Konferansı. (1966a, 4 Şubat), Yön, Sayı: 149, s. 10.

Behice Boran'ın Konferansı. (1966b, 6 Mayıs), Yön, Sayı: 162, s. 7.